

Наталія ЛОГІНОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто особливості обрання напрямів, форм, методів і засобів формування професійної компетентності курсантів-прикордонників, який дає змогу оптимізувати підготовку, зокрема допомагає курсантам-прикордонникам ефективніше застосовувати набуті знання на практиці, розвивати необхідні для професійної діяльності вміння й індивідуальні якості, що в цілому сприяє перебудові системи юридичної науки в НАДПСУ.

***Ключові слова:** діяльність науково-педагогічного складу, діяльність курсантів, навчальний процес, правова компетентність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Слід зазначити, що сучасній системі правової освіти України властива варіативність. У її рамках здійснюється формування багатообразних моделей правового навчання і виховання. Вивчення правових конструкцій повинно ґрунтуватися не на механічному запам'ятовуванні юридичних норм і статей законів, а на глибокому проникненні в суть самого права, розгляді закономірностей його становлення і розвитку.

Становлення та розвиток Державної прикордонної служби України як правоохоронного органу спеціального призначення потребують коригування шляхів підготовки персоналу, здатного виконувати завдання щодо охорони державного кордону нашої країни в сучасних умовах. Зараз стає очевидною роль правової освіти у вирішенні проблем формування і вдосконалення правової компетентності громадян шляхом різноманітних механізмів дії на особу як комплексного елемента в механізмі правового регулювання.

Дослідженням і описам постановки педагогічних цілей поглиблення правових знань присвячені роботи таких учених як: С. Гусаров [2], П. Михайленко [4], Ю. Наумкін [1], М. Ніколаєв [3], В. Тацій [5] та ін.

Метою статті є визначення особливостей поглиблення правових знань формування правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення правової освіти здійснюється саме в системі вдосконалення і створення нових тенденцій розвитку правового навчання і виховання [4]. У зв'язку з цим у правову освіту ми включаємо два цілеспрямованих процеси – навчання і виховання, які не існують ізольовано один від одного. За своїми результатами (формування необхідного рівня правової компетентності) і за процесом своєї діяльності вони виступають в органічній єдності, не просто доповнюючи один одного, але і єдиним методом впливаючи на особу.

На нашу думку, якісна функціональна модель правової освіти визначається:

розвитком особи в цілях формування її правової компетентності;

соціально-правовою активністю і внутрішньою переконаністю в необхідності дотримання правових норм;

вихованням відповідальності, відчуття власного достоїнства і дисциплінованості;

освоєнням знань про основні принципи, норми й інститути права;

оволодінням уміннями, необхідними для застосування знань;

сприянням підтримці правопорядку в суспільстві;

вирішенням практичних завдань у соціально-правовій сфері, навчальних завдань в освітньому процесі;

формуванням здібності до самостійного прийняття правових рішень.

Ми вважаємо за необхідне звернути увагу на два напрями діяльності НАДПСУ, які пов'язані з формуванням правової компетентності курсантів.

Перший – вплив на дорефлексивний рівень правової компетентності, який є достатньо жорстким алгоритмом дій, з якого не можна виключити жодної складової. Другий – організація дискурсивної практики, змістом якої повинно стати вільне обговорення стану прав і свобод усіх суб'єктів діяльності навчального закладу, які реалізуються в його соціокультурному просторі.

Звертаючись до технологій, які мотивують формування правової компетентності курсантів, ми, перш за все, визначаємо суб'єктів освітньої діяльності, які повинні навчати інтерпретації і застосування правових норм. Основним індивідуальним суб'єктом є науково-педагогічний склад, який має відповідний рівень професійної підготовки і володіє духовно-етичним потенціалом. Якість інтерпретаційної освітньої діяльності більшою мірою, на наш погляд, залежить від рівня правової підготовки науково-педагогічного складу. Для навчання застосування правових норм і визначенню правової компетентності курсанта науково-педагогічний склад, крім того, повинен розуміти цінність і значущість прав у соціальному аспекті, сам здійснювати творчу й активну суспільно-політичну і соціально-правову діяльність.

Система правових знань формується у курсанта індивідуально і вибірково, у процесі засвоєння тієї інформації, яку йому пропонує суспільство. Сам відбір правової інформації обумовлюється не тільки дією чинників зовнішнього середовища – загальних і специфічних умов, але і внутрішнього, тобто впливом внутрішніх компонентів психіки індивіда, які є результатом дії соціального середовища. Отже, інформація, що надходить до курсанта в процесі навчання та виховання, співвідноситься ним не тільки з тією, яку він отримує в даний час по каналах різних інформаційних систем. Вони роблять вагомий вплив на відбір правової інформації курсантом і певною мірою обумовлюють ефективність і дієвість навчання і виховання.

Таким чином, на основі правової інформації формуються правові знання, що є початковою основою і первинним ступенем створення правової компетентності. Без глибоких правових знань неможлива точна й адекватна оцінка правових явищ, формування ціннісних установок особи. Це

підтверджують дослідження, які свідчать, що рівень правових знань залежить, перш за все, від освіти, правового інтересу, участі особи в правовій діяльності державних і суспільних організацій.

Ефективне конструювання навчального процесу неможливе без постановки загальнонавчальних цілей, предмета заняття та, крім того, без постійного контролю результатів і подальшої корекції їх у ході навчання. Мета, яка підтверджується мотивом, з часом набуває самостійної сили, тобто сама стає мотивом. Мотиви, що мають таке походження, є свідомими мотивами.

Активізація процесу підготовки курсантів відбувається за рахунок удосконалення змісту навчання, використання ефективних процедур ведення заняття, застосування технічних засобів, забезпечення діалогічної взаємодії науково-педагогічного складу та курсантів [2]. До активних форм і методів, впроваджених у навчальний процес НАДПСУ, належать насамперед проблемні та бінарні лекції, практичні семінари-дискусії, імітаційні методи активного навчання.

Таким чином, у ракурсі дослідженої проблеми способи навчання можуть бути такими:

1. Постановка мети через зміст, який вивчається. (Наведемо приклади з навчальної дисципліни «Кримінальний процес»): «Вивчити повноваження оперативних підрозділів» або вивчити зміст статті, теми. У такий спосіб визначається галузь знання або обсяг матеріалу, який вивчається.

2. Через діяльність викладача. Наприклад: «Ознайомити курсантів з засадами кримінального процесу». Принцип побудови навчального процесу залишається незрозумілим. Визначаючи, таким чином, цілі заняття, викладач акцентує увагу на власній діяльності. Проконтролювати результат навчання досить складно.

3. Постановка мети через процеси інтелектуального, емоційного, тощо розвитку курсанта. Наприклад: «Формувати уміння прийняття рішень під час виконання доручень слідчого», «Розвивати навички роботи з складання процесуальних документів».

4. Цілеполагання через навчальну діяльність курсантів. Наприклад: «Вивчення тексту статей Кримінального процесуального кодексу України», «Заповнення протоколів», «Складання плану проведення слідчої дії». Таке формулювання вносить визначеність до організації заняття.

Результатом буде певний крок у розвитку курсанта через ту або іншу діяльність у напрямку формування правової компетентності курсантів. При всіх наведених способах постановки мети звертає на себе увагу та обставина, що не ставляться довгострокові цілі розвитку курсантів. Існує небезпека, що цілепокладання такого характеру може перетворитися на свого роду ритуал.

5. Значні труднощі викликає формулювання постановки мети через результати навчання, виражені в діях курсантів. Для цього необхідна чітка система цілей, усередині яких виділені їх категорії і рівні складності.

Проте, слід зазначити, що педагогічні цілі, визначені науково-педагогічним складом, можуть не завжди збігатися з освітньо-пізнавальними цілями, що декларують курсантам, у більшості випадків цілі науково-педагогічного складу ширші за цілі, заявлені курсантами. У визначенні конкретних цілей предмета, теми, заняття мети ми представляємо сукупність академічного (інформаційно-освітнього) аспекту, дидактичного (що формує певні вміння і навички), виховного (розвиваючи певні властивості особи, емоційно-ціннісне відношення і морально-етичні норми). Повідомлення мети курсанту формує мотивацію навчального процесу цілком і в навчальній діяльності на певний період часу заняття, і дозволяє курсантам прагнути до певної мети.

6. Постановка мети через результати навчання, виражені в побудові системи цілей.

Педагогічне і освітньо-пізнавальне цілеполагання дало можливість визначити засоби і методи навчання, а так само етапи і хід навчального процесу, актуалізували зміст предметів. Традиційно в педагогічній літературі рекомендувалося називати цілі заняття на початку, при цьому акцент ставився на вивчення змісту теми, заняття. Такий підхід допомагає організувати роботу

в навчальній групі, але представляється нам недостатнім. Якщо в ході заняття виявлена яка-небудь проблема, або поставлено «відкрите» питання, що вимагає роздуму, вивчення навколишньої політичної, соціальної дійсності, а надалі може з'явитися варіант вирішення проблеми, то тільки тоді можна говорити, що через цілеполагання відбулася мотивація навчального процесу, це може позначитися на результатах вивчення теорії і якості виконуваних завдань.

Для виконання названого завдання використовувався матеріал з дійсності, що оточувала курсантів (протоколи, які складаються під час виконання доручень, які привезені викладачами з кордону). Як завдання, що формують мотиваційну установку пропонується проаналізувати: «У чому відмінності між такими суб'єктами кримінального процесу «експерт» і «спеціаліст»? Обґрунтуйте свою думку згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (у темі «Суб'єкти кримінального процесу») або чи «Рівнозначні слова «свобода» і «рівність»? Обґрунтуй свою думку».

Актуальною проблемою є поглиблення міжнародних аспектів юридичної освіти, розробка навчальних програм і інших матеріалів, які спрямовані на інтеграцію у європейський та світовий освітній простір [5]. Тому на практичних заняттях важливо використовувати і документи державного і міжнародного значення (Конституцію України, Загальну декларацію прав людини, Кримінально-процесуальний кодекс України). Акцент робиться на те, що в умовах службової діяльності в майбутньому доведеться брати участь в тому або іншому вигляді законотворчої діяльності, оперативно-розшуковій діяльності, при проведенні дізнання, призначенні експертиз, затриманні підозрюваних.

Цілеполагання здійснювалося так, щоб курсанти могли ясно усвідомлювати, що правові знання будуть необхідні за стінами ВНЗ в службовій діяльності. У контексті проблеми що досліджується, необхідно вказати адекватність діяльності курсантів засвоєваним знанням, а так само цілям навчання. Діяльність є адекватною знанням, якщо при її виконанні курсанти орієнтуються на істотні властивості засвоєваного матеріалу, оперують з його істотними зв'язками і стосунками. Спираючись на дані

досліджень і на свої власні результати, ми виділяємо такі резерви правової освіти в НАДПСУ:

по-перше, у системі освітнього процесу Національної академії державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького питання формування правової компетенції курсанта займають автономне місце. З одного боку, курсанти знайомляться з додатковою правовою інформацією дуже рідко, у разі гострої необхідності, джерела правової інформації для них носять аудиторний характер. Найчастіше вони звертаються до Інтернету. Курсанти упевнені в своїх потенційних можливостях і не прагнуть оволодіти додатковою правовою інформацією. З іншого боку, курсанти відрізняються скептичністю по відношенню до правової інформації і не вірять в її дієвість.

Реформування правової освіти слід здійснювати за допомогою досягнення нового рівня системності освітнього процесу в цілому. На жаль, навчальні плани підготовки курсантів окремих навчальних дисциплін страждають не тільки ослабленням фундаментальності, але і безсистемністю;

по-друге, суперечність у формуванні правової компетентності курсантів, не може бути подолана тільки за допомогою просвітницької діяльності, яку здійснює навчальний заклад;

по-третє, заняття науковою діяльністю, якою спільно повинні займатися як науково-педагогічний склад, так і курсанти. Тому сьогодні швидше можна говорити про недоліки правової освіти, які створюють безпосередню загрозу майбутнім офіцерам-прикордонникам.

Оптимізація освітнього процесу полягає не тільки в жорсткій регламентації навчально-виховної діяльності науково-педагогічного складу щодо впровадження активних форм і методів правового виховання і навчання, які мотивують формування правової компетентності курсантів, але і у вільній дискусії з приводу освітнього процесу [3].

Таким чином, у статті розглянуто особливості обрання напрямів, форм, методів і засобів формування професійної компетентності курсантів-прикордонників, який дає змогу оптимізувати підготовку, зокрема допомагає

курсантам-прикордонникам ефективніше застосовувати набуті знання на практиці, розвивати необхідні для професійної діяльності вміння й індивідуальні якості, що в цілому сприяє перебудові системи юридичної науки в НАДПСУ.

Продовжити дослідження доцільно за такими напрямками: удосконалення керівництва процесом формування правової культури курсантів; характеристика компонентів методики формування професійної компетентності у курсантів-прикордонників у процесі вивчення юридичних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Психология. Педагогика. Этика : учебник для вузов / И. И. Аминов, О. В. Афанасьева, А. Т. Васьков, А. М. Воронов и др. / под ред. Ю. В. Наумкина. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, Закон и право, 2002. – 551 с.

2. Актуальні проблеми підготовки управлінських кадрів для забезпечення адміністративно-юрисдикційної діяльності у сфері охорони громадського порядку / С. Гусаров // Актуальні проблеми професійної підготовки суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів : зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 23 квітня 2009 року) / [редкол.: Г. П. Серeda (відпов. ред), М. К. Якимчук, В. М. Куц та ін.]. – К. : Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, 2009. – С. 55

3. Правовоспитательная деятельность: новые подходы. / М. Николаев, – Москва: <http://www.ychitel.com/journal/joum06-04/journ06-04p5.html>

4. Курс криминології: Загальна частина : підручник: У 2 кн / О. М. Джужа, П. П. Михайлеенко, О. Г. Кулик та ін., За заг. Ред. О. М. Джужи. – К.:Юринком Інтер, 2001 – С. 197.

5. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні. / В. Тацій, // Право України. – 2009. – № 1. – С. 4–8.

Логінова Н. Формирование правовой компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе изучения юридических дисциплин

В статье рассмотрены особенности избрания направлений, форм, методов и средств формирования профессиональной компетентности курсантов-пограничников, который позволяет оптимизировать подготовку, в частности помогает курсантам-пограничникам эффективнее применять полученные знания на практике, развивать необходимые для профессиональной деятельности умения и индивидуальные качества, что в целом способствует перестройке системы юридической науки в НАДПСУ.

Ключевые слова: *деятельность преподавателя, деятельность курсантов, учебный процесс, правовая компетентность.*

Loginova N. Formation of legal competence of future officers-border guards in the process of studying legal disciplines

The formation of legal education is carried out precisely in the system of improving and creating new trends in the development of legal education and upbringing. In connection with this, we include in the legal education two purposeful processes - education and upbringing, which do not exist in isolation from each other. By its results (the formation of the necessary level of legal competence) and the process of their activities, they act in organic unity, not just complementing each other, but also the only way to influence a person.

Based on research data and on their own results, we allocate such reserves of legal education in the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine:

firstly, in the educational process of the National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky, the issues of forming the legal competence of the cadet occupy an autonomous place.

secondly, the contradiction in the formation of legal competence of cadets can not be overcome only through educational activities carried out by the educational institution;

thirdly, engaging in scientific activity, which the scientific and pedagogical staff and the cadets should work together.

Optimization of the educational process is not only strict regulation of teaching and educational activities of faculty members on the introduction of active forms and methods of legal education and training, motivating the formation of legal competence of cadets, but also in free discussion about the educational process.

Thus, the article examines the peculiarities of choosing the directions, forms, methods and means of forming the professional competence of cadets-border guards, which helps to optimize the training, in particular helps cadets-border guards to apply their knowledge more effectively in practice, develop skills and individual qualities necessary for professional activity, which in general contributes to the restructuring of the legal science system in the the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine.

Key words: *Instructor's corpus activities, cadets activities, studing process, law competence.*